

دهرکردنی فهتوای جیهاد دژی کوردستان و پاکتاوی نهتهوهیی به دوایدا

رپوۆرتی یاسایی ریکخراوی مافی مرۆقی هانا له چل و ههوتهمین
سالیادی هێرشی سهربازیی کۆماری ئیسلامی بۆ سهـر
شارهکانی کوردستان

HANA HUMAN RIGHTS
ORGANIZATION

له گەلاوێژی ۱۳۵۸دا، ڕووحوللا خومەینی بە دەركردنى كۆمه‌ڵێك فەرمانی ئایینی و حکوومی، ئەرتهش، ژاندارمری، سوپای پاسداران و گرووپه‌ چه‌كداره‌كانی دژی شاره‌كانی كوردستان به‌سیج كرد. ئهم فەرمانانه‌ كه‌ له‌ یاده‌وه‌ری میژوویی خه‌لكی كوردستاندا وه‌ك «فه‌توای جیهاد» ده‌ناسرێت، زه‌مینه‌ی شه‌رعی، سیاسی و سه‌ربازی هێرشێکی به‌رفراوانیان فراهه‌م كرد كه‌ له‌گه‌ڵ له‌سێداره‌دانی كتوپر، دادگاییكردنی خێرا و نادادپه‌روه‌رانه‌، كوشتاری مه‌ده‌نییه‌كان، تێكدانی شار و گونده‌كان، سزای به‌كۆمه‌ڵ و كۆچی زۆره‌ملێدا بوو.

پێداچوونه‌وه‌ به‌ به‌لگه‌ میژوویییه‌كان، راپۆرته‌كانی رۆژنامه‌وانی ئهو سه‌رده‌مه‌، شایه‌دی پزگاربووان و به‌لگه‌نامه‌كانی مافی مرۆف، هۆكاری به‌هێز بۆ لێكۆڵینه‌وه‌ ده‌رباره‌ی سرپینه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و ئه‌نجامدانی تاوان دژی مرۆفایه‌تی و تاوانی جه‌نگ دابین ده‌كهن. سه‌ره‌رای تێپه‌ربوونی چل و چه‌وت ساڵ، هێچ لێكۆڵینه‌وه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ و گشتگیر ده‌رباره‌ی ئهم تاوانانه‌، پێكهاته‌ی فەرمانده‌یی و به‌رپرسیاریتی بریارده‌ران و ئه‌نجامده‌رانیان نه‌كراوه‌.

رێكخراوی مافی مرۆفی هانا له‌و برۆایه‌دايه‌ كه‌ به‌لگه‌ به‌رده‌سته‌كان له‌ ئاستی پێویست بۆ ده‌ستپێكردنی لێكۆڵینه‌وه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ تێپه‌ریوه‌ و به‌رده‌وامیی بێده‌نگی له‌ به‌رانبه‌ر ئهم دۆسیه‌یه‌دا، یارمه‌تیده‌ری به‌رده‌وامبوونی نه‌بوونی لێپرسینه‌وه‌ و دووباره‌بوونه‌وه‌ی هه‌مان شێوازی سه‌ركوت له‌ كوردستاندا بووه‌.

دوای جیگیربوونی کۆماری ئیسلامی، خەڵک و نوێنەرە سیاسییەکانی کوردستان خوازیاری ناساندنی مافە سیاسی و کولتووورییەکان، بەرپۆوەبردنی دیموکراتیکی کاروباری ناوڤۆیی، پیکهێنانی ئەنجومه‌نه هەلبژێردراوه‌کان و گەرەنتیکردنی خۆپێندن و بەکارهێنانی زمانی کوردی بوون.

ئەم داواکارییانه، بەپێچه‌وانه‌ی گێڕانه‌وه‌ی فەرمیی حکوومه‌ت، هه‌مووکات به مانای جوداییخوازی نییه و به‌شێکی به‌رچاو له‌ ره‌وته سیاسییەکانی کوردستان له‌ چوارچێوه‌ی پیکهاته‌یه‌کی دیموکراتیک و نامهرکه‌زی له‌ ئێراندا به‌ دوای چاره‌سه‌ریک‌دابوون.

بایکۆتکردنی گشتپرسیی کۆماری ئیسلامی له‌لایه‌ن به‌شێکی به‌رفراوانی خەڵکی کوردستان و ناکۆکی له‌سه‌ر یاسای بنه‌رته‌ی، چ‌رپوونه‌وه‌ی ده‌سه‌لات و مافه‌ نه‌ته‌وه‌یییه‌کان، به‌ره‌به‌ره‌ له‌لایه‌ن حکوومه‌ته‌وه‌ بۆ بابەتییکی ئەمنی گۆردرا.

وتووێژه‌کانی نیوان نوێنهرانی حکوومه‌ت و ده‌سته‌ی نوێنهرایه‌تی گه‌لی کوردیش له‌ که‌شێکی پر له‌ بێ‌متانه‌یی، زیادبوونی ئاماده‌یی سه‌ربازی و توندبوونی تیکه‌ه‌لچوونه‌کاندا نه‌گه‌یشه‌ ئه‌نجام. کۆماری ئیسلامی له‌ جیاتى وه‌لامی سیاسی و یاسایی بۆ ئەم داواکارییانه، ناکۆکییه‌که‌ی بۆ ڕووبه‌رووبوونه‌وه‌ی سه‌ربازی و ئایینی گۆری. فه‌توای جیهادی گه‌لاوێژی ١٣٥٨ خاڵی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ی ئەم گۆرانه و ده‌سپێکی قۆناغییکی ڕیک‌خراو بوو له‌ هێرش بۆ سه‌ر شاره‌کانی کوردستان.

له ۲۷ ی گه لاویژی ۱۳۵۸دا، خومهینی فهرمانی به فهرماندهکانی ئه رتهش، ژاندارمری و سوپا کرد که هیژه نهیارهکان راوه دوو بنین و دهسته سهریان بکه، سنورهکانی کوردستان دابخه و دهسته سهراوهکان به پهله رادهستی دادگاگان بکه.

رۆژیک دواتر، ناوبراو به خویندنهوهی ئایه ته ئایینییهکان و به کارهینانی نازناوی وهک «ئه شرار»، «موفسید» و «دژه شوڤش»، داوای پرووبه پرووبونهوهی توندی نهیارانی کرد. ئهم فهرمانانه له لایه نه که سیکه وه ده رچوون که هاوکات رپبهری سیاسی، مه رجهی ئایینی و بالاترین مه قامی فهرماندهیی هیژه چه کدارهکان بوو.

جیبه جیکردنی ئهم فهرمانانه دهسته جی له گه ل به سیجکردنی هیژهکان، ئۆپه راسیۆنی سه ربازی و له سیداره دانی به رفراواندا بوو. له م پرووه وه، فهتوای جیهاد کۆمه له یه کی تیکه ل بوو له فهتوای ئایینی، حوکمی حکوومی و فهرمانی ئۆپه راسیۆنی که بو هیژهکان ئیلزامی ریکخراوهیی و شه رعیی دروست ده کرد.

دوای ده رچوونی ئهم فهتوایه، هیژهکانی ئه رتهش، سوپای پاسداران، ژاندارمری و گرووپه چه کدارهکانی به پالپشتیی زهمینی و ئاسمانی بو شارهکانی کوردستان نێردران. ژماره یه ک له شار و گوندهکان کرانه ئامانجی گه مارۆ، تۆپباران، پشکنینی به رفراوان و دهسته سه رکردنی به کۆمه ل.

به پپی راپۆرتە مافی مرۆییەکان، له کاتی سهرکوتی سالانی دواتردا، دهیان شار و گوند تیک دران و نزیکهی ده ههزار ژن، پیاو و مندالی کورد کوژران. هاوکات، سادق خه‌لخالی وهک حاکمی شهرع بو کوردستان نێردرا و دهیان کهسی به‌بی ده‌ست‌راگه‌یشتن به پارێزه‌ر یان ده‌رفه‌تی راسته‌قینه‌ی به‌رگری، به سێداره مه‌حکوم کرد. ته‌نیا له ماوه‌ی نێوان ٢٧ی رهبهر تا ٦ی گه‌ل‌پێزان سالی ١٣٥٨، لانیکه‌م ٥٨ هاوولاتی کورد له‌سێداره دران. کوشتاری «قارنا» له ١١ی خه‌رمانی ١٣٥٨ یه‌کێک له‌ روونترین نمونه‌کانی ئهم سیاسه‌ته بوو.

به‌پپی به‌لگه‌کان، هێزه سهر به حکوومهت چوونه نێو گوندیک که مه‌یدانی شهر نه‌بوو و دهیان مه‌ده‌نیان له کرده‌وه‌یه‌کی تۆله‌سێنه‌رانهدا کوشت. قوربانییه‌کان نه‌ک له‌سهر بنه‌مای به‌رپرسیاریتی تاکه‌که‌سی، به‌لکوو ته‌نیا به‌هۆی کوردبوونیان و له‌ چوارچێوه‌ی سزای به‌کوومه‌لدا کرانه ئامانج.

ئو کرده وانه ی بۆ جیبه جیکردنی سرینه ووهی نه ته ووهی ئه نجام دهرین، ده توان له چوارچیه وی کوشتن، راوه دوونانی نه ته ووهی، گواستنه ووهی زوره ملی، ئه شکه نهجه و بیسه روشوینکردنی زوره ملیدا، بینه تاوان دزی مروځایه تی.

بۆ به دیه اتنی ئه م ناو نیشانه ده بیټ بسه لمیندریټ که ره فتاره قه دهغه کراوه کان به شیک بوون له هیرشیک به رفراوان یان ریڅخراو دزی دانیش تووانی مه ده نی.

ههروه ها له و به شانیه که تیکه ه لچوونه کان گه یشتبوونه ئاستی ململانی چه کداری، ماده ی ۳ی هاوبه شی کوټقانسوونه کانی ژنیف جیبه جی ده بوو. ئیران له سالی ۱۳۳۶ی هه تاویه وه ئه ندامی ئه م کوټقانسوونه بووه.

له سپداره دانی ده سته سه رکراوه کان، کوشتنی که سانی دهره ووهی شه ر (سقیل) و هیرشیه به ئه نقه ست بۆ سه ر مه ده نییه کان، ده توان تاوانی جه نگ بن.

به رپر سیاریټی ئه م تاوانه ته نیا له سه ر ئه نجام دهره راسته وخوکان نییه، به لکوو ئه و که سانه ی فره مانیان دهر کردوو، هیزه کانیان به سیج کردوو یان به ئاگاداری له تاوانه کان ریگریان لی نه کردوو، به رپر سیارن. پیگه ی خومهینی وهک ریبه ری سیاسی و فره مانده ی بالا، لیکو لینه وه له به رپر سیاریټی راسته وخو و ئامه رانه ی ناوبراو زه روور ده کات.

پووداوه‌کانی ساڵی ۱۳۵۸ پووداویکی داپراو لە سیاسەتەکانی دواتری کۆماری ئیسلامی نەبوو. بە ئەمنییەتی کردنی ناسنامە ی کوردی، گریڤدانی بە کۆمەڵی خەڵکی کوردستان بە حزبە کوردیەکان، بەکارهێنانی تۆمەتەکانی وەک موحارەبە و بەغی، دەرکردنی سزای سێدارە دواي دادگاییکردنی نادادپەرۆەرانه و بەکارهێنانی هێزە چەکدارەکان لە شارەکانی کوردستان لە دەیه‌کانی دواتردا بەردەوام بوو.

سەرکوتی ناره‌زایه‌تییه‌کانی ژن، ژیان، ئازادی و کۆشتاری خۆپیشاندەران لە جوانرۆ، مەهاباد، بۆکان و پیرانشار نیشانی دا که هه‌مان پیکهاته هێشتا داواکارییه‌ سیاسی و یاساییه‌کانی خەڵکی کوردستان وەک هه‌ره‌شه‌ی ئەمنی ده‌بینیت.

ئەمە بە تهنیا تاوانه‌کانی رابردوو ناسه‌لمییت، بەلام نیشانی ده‌دات که بێ‌سزا مانه‌وه‌ی ئەنجامده‌رانی تاوان لە ساڵی ۱۳۵۸، زه‌مینه‌ی پاراستن و دووباره‌بوونه‌وه‌ی هه‌مان شیوازه‌کانی سەرکوتی فه‌راهم کردوو.

بەلگە بەردەستەكان ھۆكارى بەھىز بۆ پروابوون بە پروودانى پېشپىلكارىيە بەرفراوانى مافەكانى مروۆف و ياساى مروىيى نىودەولەتى دواى فەتواى جىھاد دژى كوردستان فەراھەم دەكەن.

پېكخراوى مافى مروۆفى ھانا داوا لە ئەنجومەنى مافەكانى مروۆف، راپۆرتەرى تايبەتى دۆخى مافى مروۆف لە ئىران و مىكانىزمە پەيوەندىدارەكانى دىكەى نەتەوہ يەكگرتووەكان دەكات كە پېراگەيىشتن بە ئەم دۆسىيە، پاراستنى بەلگەكان و تۆمارکردنى شاىھەدىي رزگاربووان بخەنە كارنامەى خۆيانەوہ.

ھانا ھەروەھا داوا لە يەكپىتى ئەوروپا و پەرلەمانى ئەوروپا دەكات فەتواى جىھاد و تاوانەكانى پاش ئەو ھەك بەشىك لە مېژووى سەرکووتى پېكخراوى گەلى كورد بناسن و پالپشتى لە دروستکردنى مىكانىزمىكى سەربەخۆى راستى دۆزى بكەن. حىزب و رەوتە ئۆپۆزىسيۆنە ئىرانىيەكانىش دەبىت بەبى ناروونى فەتواى جىھاد و پاكتاوى نەتەوہىي پاش ئەو ھەروەھا سەرمەزار بكەن و مافى قوربانىيان بۆ گەيشتن بە راستى، دادپەرەرى و قەرەبووکردنەوہ لە بەرنامەكانى دادپەرەرىي گوزاردا جىگىر بكەن.

دادپەرەرى بە كەمكردنەوہى ئەم تاوانانە بۆ تىكھەلچوونى حكومەت و گرووپە چەكدارەكان بەدى ناىەت.

ھەنگاوى يەكەم ئەوہىيە كە بە تەواوى بزانرېت چى پروویداوہ: فەتواى جىھاد دژى كوردستان، ھېرشى پېكخراو بۆ سەر شارەكان، كوشتار و لەسپدارەدانى مەدەنىيەكان و جىيەجىكردنى سىياسەتى پاكتاوى نەتەوہىي لەژىر فەرمانى بالاترېن مەقامى كۆمارى ئىسلامىدا.

دەفتەرى ياساى پېكخراوى مافى مروۆفى ھانا
۲۸ى گەلاوېژى ۱۴۰۵